

A magyar műkincsállomány vidéken

Nevezzük egy ország területén található ingó és ingatlan műemlékek és műtárgyak összességét nemzeti műkincsállománynak. Az ingatlan jellegű művekkel Magyarországon 1952 óta a műemlékvédelem, az ingókkal a múzeumi szervezet törődik. Rövid áttekintésünkben foglalkozunk csak az utóbiakkal.

A műalkotások kétségtelenül a legsokoldalúbb emberi produktumok. Születésüket, minőségüket, kulturális jelentőségüket, történeti tanúságukat, esztétikai vonatkozásukat a művészeti tudományok vizsgálják. A tudományos érdeklődés természetesen főleg addig terjed, amíg az élményből mű lesz. Az anyagiasult alkotás azonban többé-kevésbé, és későbbi sorsa folyamán egyre inkább — műtárggyá válik. Tekintsük úgy, hogy a műtárgy a saját korát és társadalmi alapját túlélő alkotás, amelynek mindig újabb és újabb társadalmi megbecsülés jár. Nagy tömegük, a műtárgykincs egyre fogyó és újakkal növekvő hagyaték. A műtárgyak összesége valamiképp maga is — „társadalom” —, a tárgyak „társadalma”. Birtoklásukért verseny folyik: egyén és közösség ugyanis nemcsak emberi, táji, világnézetű, hanem a tárgyakhoz való kapcsolatával is alakítja és találja meg helyét a világban és a történelemben. Ezekben a tárgyakon keresztül kötődünk a legkézzelfoghatóbban személyesen már nem ismerhetett egyénekhez és közösségekhez, illetve részesülhetünk évszázadok vagy éppen évezredek kulturális javaiából. Műtárgyak birtoklása öröm, büszkeség, tanulság, szenvedély, emberi megbecsülés, humanista kultúra, kincsshalmozás vagy ösztönös harácsolás —, de mindenképpen és mindenkor luxus. A műtárgy fogalmát végül jogi szempontból az érvényes törvények szögezik le, mint a tárgyi kultúra különleges emlékeiét. A műtárgyak „társadalmának” kisebb és nagyobb változásokat mutató gazdasági vetülete a műpiac.

Magyarország műkincsállománya a két világháború között a közepesen gazdag nemzetek közé tartozik. Az ország nagyságához, lakossága számához, gazdagságához és hányatott történetéhez képest ez a középszer igen előkelő rang. Ez a természetesen viszonylagos gazdagság aránylag újkeletű: az egyházi kincseket nem számítva a közgyűjtemények közül csak a Nemzeti Múzeum tekinthet vissza egy évszázados múltra, míg a fővárosi és vidéki múzeumok alig többre egy emberöltőnél, vagy még annyira sem. Az Osztrák-Magyar Monarchia kora azonban ebben a tekintetben gazdag örökséget hagyott:

komoly nemzetközi igényű közgyűjtemény-óriásokat, mint a Nemzeti, a Szépművészeti, és az Iparművészeti Múzeum. Mindegyikük a hirtelen fejlődött és a trianoni béke után kórosan nagynak tűnő fővárosban van. A vidéki múzeumok műtárgyanyaga főleg régészeti; a művészei rész pedig általában vagy szerény vagy nincs. A magángyűjtemények is elsősorban Budapestre koncentrálnak. A nagyobb főúri képzőművészeti magángyűjtemények eddig jobbára a fővárosi közgyűjteményekbe jutottak; egy részük a korszak elején kerül árverésre a fővárosban. Ritka a vidéki nagypolgári gyűjtemény. Ugyanilyen szokatlan jelenség, ha a vidéken élő főpapok egyike-másika gyűjtöget. A vidék potenciálisan azonban nem szegény; vidéki kastélyokban, kúriákban, szerzetesházakban és polgári lakásokban, a templomok padlásán sok kisebb és nagyobb értékű műtárgy, bútor, képzőművészeti alkotás van vagy lappang, amely csak kis körnek hozzáférhető, vagy sok esetben ismeretlen. Rá kell mutatnunk arra is, hogy a XIX. századi magyar vidéki, városi múzeumszervezés elsősorban régészeti érdekű és természetszerűen várostörténeti jellegű múzeumok fejlesztését célozta. Azok a helyek, ahol nagyobb cél is vezethette a helyi múzeumok istápolóit és művészeti gyűjtemények kiépítésére is gondolhattak, az első világháború után elvesznek a magyar múzeumügy számára (Pozsony, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely). Kellő dotáció, elegendő érdeklődés és megfelelő szakemberek hiányában a vidéki városok múzeumai ott, ahol ez indokolt is lenne, a két világháború közötti időben alig tehetnek valamit művészeti gyűjtemény megalapozására vagy fejlesztésére; a magánalapítású debreceni Déri Múzeum és az elpusztult anyagú sümegi Darnay Múzeum tiszteletreméltó kivételek.

A világháborús károkból a vidéki műkincsállománynak jut a súlyosabb rész. Jelentős múzeumi anyag pusztul el és még súlyosabb károkat szenved a vidéki magántulajdonú műtárgyanyag. A hazai műkincsállománynak vidéken megmaradt része végül tömegével vándorol Budapestre, ahonnan a fordulat éve előtt legálisan áramlik ki az országból nyugat felé. A nagymértékű kiáramlásnak a határok lezárása és az 1949/XIII. műemléki-múzeumi törvény vet véget. A vidék műkincsekbeni elszegényedését azonban nem lehet feltartóztatni. A következő években pusztul el teljesen a XVIII. század óta alapjában háborítatlan magyar vidéki kastély- és kúriális

kultúra szinte teljes berendezkedésével, tárgyi emlékeinek történeti sokaságával és tarkaságával együtt. A szerzetesrendek felosztása a XVIII. századi eredetű másik legjellemzőbb kulturális rekvizitum teljes felszámolását jelenti s ennek kapcsán a rendi tulajdonú tárgyaknak a fővárosba szállítását és sajnálatosan nagymértékű elkalodását, pusztulását is. A fővárosi magántulajdonú műtárgyak az ötvenes évek elején foganatosított kitelepítések során osztódnak meg: egy részük az országos múzeumokba jut, másrésztük szétszóródik, eltűnik. A volt uralkodóosztályok gyors felszámolása hirtelen intézkedésekkel történik és a legkülönbözőbb vagyontárgyak roppant szétszóródásával és pusztulásával jár. A magyar műtárgyállomány sorsának ezek az évei a II. József óta következők legszerencsétlenebbjei. 1956-ban a külföldre távozók ugyancsak számos kicipelhető műtárgyat visznek magukkal.

E megíratlan és pontosabban fölmérhetetlen tények mellett ugyanekkor Európa egyik legkorszerűbb új műemléki-múzeumi törvénye és a magyar múzeumügy modern megszervezése áll. A tudománygyetemen 1948-ban felállított múzeológia-szak a szakemberképzésről, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja, majd a minisztériumi Múzeumi Főosztály a múzeumi rendről, az 1949/XIII. törvény az egész ország múzeumi és műkincsállományáról gondoskodik és intézkedik. A kor múzeumpolitikájára az ugrásszerűen megnövelt anyagú és személyzetű országos múzeumok, ezen belül szakosított gyűjteményrészlegek, teljes központosítás, a vidéki múzeumoknak aprólékos, a fővárosból történő irányítása jellemző. Az országos múzeumok dotációjukból jelentős műtárgyakat, sőt gyűjteményeket szerezhetnek, mert időközben ezek ára minden eddigit meghaladó mélypontra zuhan. Sok egyoldalúság és hiány mellett átfogó és nagyszabású országos múzeumi program érvényesül, amely a múzeumoknak tekintélyes helyet biztosít a magyar művelődésben. A magyar múzeológia már régebben időszerű és következetes nagy tette 1957-ben a Magyar Nemzeti Galéria megszervezése.

Az időközben szétvált műemlék- és múzeumügy a védelmi törvényt a körülmények folytán eltérő sikerrel alkalmazza. A kitűnően szervezett és hathatós műemlékvédelem mellett a műtárgyvédelmi-múzeumi oldal kézzelfogható és nagyszabású országos múzeumi program érvényesül, amely a múzeumoknak tekintélyes helyet biztosít a magyar művelődésben. A magyar múzeológia már régebben időszerű és következetes nagy tette 1957-ben a Magyar Nemzeti Galéria megszervezése.

A műtárgykincs magántulajdonban maradt része idővel fokozatosan a fővárosi és vidéki értelmiség tulajdonába kerül. Tapasztalataink alapján úgy látszik, hogy az új gyűjtőréteg főleg orvosokból, nagyobb jövedelmű mű-

vészekből, jogászokból, kisebb részben mérnökökből sorozódik. Kezdeti jelei mutatkoznak a kisiparosok gyűjtési kedvének. A szó szoros értelmében vett gyűjtő, aki rendszeresen, gyűjteményt kiépítve vásárol, igen kevés van. Az ilyen gyűjtemények majd mind modern magyar művészeti. Sokan vannak azonban a műtárgytulajdonosok, akiknek egy-két vagy néhány, rendszeren különféle műfajú és korú műalkotás van a birtokában. A hazai értelmiség e részének általános vagyoni helyzete és lehetőségei azonban műpiacon eléggé korlátozottak. A műtárgyak nem egy gyűjteménynek, hanem az átlagnál jobb lakásnak, egyáltalán az újraalakuló hazai lakáskultúrának a részei. Vidék és Budapest viszonylatában ez a kultúra igen nagy eltérést mutat. A mai vidéki értelmiség többnyire igen szerény és vegyes ízlésű bútor — s berendezkedési öröksége még az igényesebb és tehetősebb lakásokban is nehezen illeszkedik egymáshoz. Olcsó, hamisan tetszelgő és jó tárgyak ízlés és ítélet, szinte egy magatartás bizonytalanságáról árulkodnak a legtöbb otthonban. Nem kivételek ez alól a kisszerű félszegség alól a fontosabb és reprezentatív jellegű megyei és városi közhivatalok sem. Sajnálatosan sok helyütt látni félreismerhetetlen ízlésbeli képét az öntudatosan boldog kispolgárnak. A magyar „polgári” otthon a fővárosban inkább karakterisztikus, egyénibb. A változások itt többnyire következetesebbek; ízlés és igények magasabbak.

Érdekes kultúrszociológiai feladatot vállalna különben az, aki korunk hazai műgyűjtés-történetét kívánná megörökíteni. Azzal a szembeötlő ténnyel kellene számolnia, amelyet irreális tényezőnek nevezhetnénk. A hazai értelmiség műtárgybirtokos része ugyanis javarészt anyagi erején felül, vagyoni helyzetéhez mérten aránytalanul szerez meg műalkotásokat. A ténynek több reális oka is van —, de ezeken kívül egy többé-kevésbé irreális momentum is, amennyiben ez irreális lehet: — a különös luxusnak az igénye. Nem akarjuk persze ezzel a kijelentéssel tagadni a mai egyéni műgyűjtés komolyan kulturális voltát.

Egy csak vázlatos összesítésből is kiderül, hogy az egyéni műgyűjtők vagy helyesebben műtárgy tulajdonosok száma a fővárosban aránytalanul, jóval nagyobb, mint vidéken. Jelenlegi és e téren hézagos ismereteink szerint az ország lakosságának közel egyötödét kitevő főváros a magántulajdonú műtárgyakban legalább ötször gazdagabb, mint az egész ország többi része együttesen. Egy múltévi összesítés szerint a budapesti magángyűjteményekben jelenleg mintegy 3200 védett régi külföldi képzőművészeti műtárgy van (ebből kevésszámú a modern külföldi). Ezzel szemben a vidéken magánosoknál csak vagy 400. Az eltérés tehát nyolcszoros a főváros javára. Modern magyar anyagú (10 műalkotásnál többet tartalmazó) képzőművészeti gyűjtemény Budapesten egy évvel ezelőtt 136 volt, vidéken pedig csak 32; az eltérés több mint négyszeres. Iparművészeti védett tárgy a fővárosban magánkézen vagy 7000 védett találatot, míg vidéken csak 4100-nál nem sokkal több. A műtárgytulajdonosok a fővárosba tömörülnek: 940-es itteni számukkal szemben (a Szépművészeti Múzeum nyitvatartási anyagát érintő tárgyakban) a vidéken csak 107 személy áll; az eltérés csaknem kilencszeres a főváros javára.

A háború után a vidéki városok kulturális jelentőségével együtt (a fővároséhoz viszonyítva) hanyatlak műtárgy-állományuk. Az említett számok és arányok az értelmiségnek a főváros felé való gravitációját és a vidék kulturális hátrányát mutatják. Vidéki közgyűjteményeink általános műtárgy-szegénységén aligha remélhetünk segítséget így a vidéki magántulajdonú műkincsállományból a jövőben. Nagyobb távlatokban pedig az országos múzeumok gyarapodását — valutakeretek hiányában — kizárólag a hazai magántulajdonú műkincsállományból remélhetjük. Esetlegesen külföldi barátokkal és adományozókkal is számolhatunk még, amelyre a múltban és a jelenben is vannak vagy lehetnek példák. Az ajándékok azonban örvendetes járulékok csupán: tervezni nem lehet velük.

Néhány évvel ezelőtt a vidék elszegényedett voltán az országos múzeumok időszakos kölcsönkiállításokkal igyekeztek segíteni. Két út volt járható. Egyik a Nemzeti Galéria módszere. Ez abban állt, hogy az országos gyűjtemény könnyedén és sokat adott a vidéknek. A másik mód a Szépművészeti Múzeum sajátja: keveset adni, nagyon ritkán, szerényebb dolgokat és csak akkor, ha már igazán elkerülhetetlen. Bár néhány igazán sikerült kiállítást eredményezett mindkét intézmény eljárása — egy ideje végleg bezonyosodott, hogy az anyag kímélése, a jó publicitás szempontjából messze nem ez a jó megoldás. A Művelődésügyi Minisztérium egyidőben a makett-kiállításokat látszott kedvelni, amelyekből jól hasznosítható vándorkiállításokat remélt. A múzeumi terület más kiadásaihoz viszonyítva az ilyenbe beruházott túl jelentős összegek végül ebben nyújtják a leggyatrább eredményt.

Bizonyos, hogy állami omnipotencia és társadalmi felelősség különösen a műkincsállománnyal való gazdálkodásban ellentétes pólusok. Olyan helyzetben, amikor szinte hatósági alapon az állam a műgyűjtő és gondviselője a tárgyasult kulturális javaknak, egyén és közületek érdekeik körén kívül tudhatják a műtárgy- vagy műemlékvédelmet. A műgyűjtés ekkor állami ügy és feladat, pontosabban az országos múzeumok kiváltsága. Abban az átalakulásban, amely Magyarországon 1948 után lezajlik, évekig az állami pólus teng túl. Visszatekintve elismerhetjük, hogy a nemzeti műkincsállomány szempontjából tán ez az aránylag szerencsésebb — enélkül még több pusztult vagy veszett volna el az ország számára. A magyar múzeológia azonban még jelenleg is e túl radikális gyógyszer mellékhatásaival küzd. Ez annyit is jelent, hogy helyes egyensúlyt igyekszik találni az említett két sarokpont között.

A továbbjutásban a legjelentősebb lépés a vidéki múzeumoknak a tanácsok körébe való átadása. Ezekről az évektől a vidéki múzeumok önállósága megnőtt, kiadványaik megszorodnak, gyűjteményeik nagyobb fejlődésnek indulnak és nem egy vidéki múzeum önálló, nagyigényű, adottságainak megfelelő programmal lép az országos érdeklődés terébe (Székesfehérvár, Eger, Szombathely, Sopron, Pécs). Némely területen a nagyobb vidéki múzeumok a tanácsosítás után, jó munkájuk eredményeként tán előnyösebb helyzetben is vannak, mint némely országos múzeum. A tanácsosítással na-

gyobbak a lehetőségek egyes magángyűjtemények megszerzésére (Pécs), jobb együttműködés valósul meg a műemlékvédelmi szervezettel és a vidéki gyűjtemények mögött közvetlenebb helyi, társadalmi felelősség és pártolás áll, mint ennekelőtte. Az országos múzeumok érdekében túlnövő fontosságú kérdés, hogy a vidéki múzeumok is építhessenek ki olyan művészi gyűjteményt, amelyekhez kellő alappal rendelkeznek. Előtérben állnak itt a modern, XIX—XX. századi magyar művészet emlékeivel rendelkező helyek.

Az ötvenes évek túladagolt hivatali orvoslásának mellékhatása a titkolt műgyűjtés és az ellenőrizhetetlen fekete-műpiac kialakulása. Az utóbbin — aligha túlzott sikerrel — próbál erőt venni a Bizományi Áruház Vállalat, amelynek leginkább pozitív cselekedetei e téren az árverések. A műtárgy-árak ezeken erősen emelkedőben vannak. E tény egyelőre hátrányos a múzeumoknak, de előnyös és szükséges a magyar műkincsállomány számára. Jelenleg ugyanis külföldre való műtárgycsempészség fogyasztja a műtárgyállományt. A csempészség megakadályozásának a védési törvényen, a hathatós vámőrségen kívül legfontosabb, talán elsődleges akadálya a közelebbi külföldi árakat legalább megközelítő műpiaci árak lennének. A hazai verseny ebben talán jobban ki fogja zárni az egyéneket és egyelőre a még erős optimizmussal várt közületeket fogja inkább szóhoz juttatni. Műkincsállományunk fogyását külföldről bejövő műtárgyak ellensúlyozhatnák. Erről azonban egyelőre nem beszélhetünk. Ellensúlyozhatná még e negatívumot, ha hazánk műtárgy-termelő ország lenne. A külföldön eladásra kerülő művekért, mégha csak részben is, műtárgy-ellenértékeket kaphatnánk. A lehetőségek erre nem hiányoznak ugyan, a tények azonban teljesen. Reméljük, hogy az ezirányú próbálkozások eredményre vezetnek.

A magángyűjtők bátorítására az 1960-ban hozott lakbérpótlék-mentesítési rendelettel történik pozitív intézkedés. Ennél többet a magángyűjtés támogatására közvetlenül állami részről aligha lehet tenni. Sajnos, egyelőre igen ideális, de remélendő lehetőséget nehezít meg viszont az a magyar vámrendelkezés, amely az országba behozott műtárgyakat 60%-os értékű vámmal sújtja. Az előbb említett intézkedéssel az utóbbi szándéka mindenestre ellentétben van.

A vidéki viszonylagos szegénységén kevés, de nagyobb, jól szervezett és nagyigényű vidéki gyűjteményes kiállítással lehetne még segíteni. Nagyjából és a körülményeinkhez alkalmazva az osztrák múzeumpolitika gyakorlatából lehetne elgondolásokat hasznosítani. Múzeumpolitika, idegenforgalom és teljesigényű tudományos program kitűnő összehangolása válik így lehetővé. Részben és esetlegesen a magyar múzeumi program a tihanyi apátság épületében valósított meg és valósít meg éppen ebből valamit.

A vidéki műtárgybirtokos egyéneken és múzeumon kívül számolnunk kell azzal a közülettel, amely hazánkban az állam után a legnagyobb műtárgytulajdonos, a katolikus egyházzal. Kisebb mértékben hasonlóan tulajdonos a többi vallás gazdagabb-szegényebb közössége is. Rögtön kitűnik, hogy a vidéki műkincsállomány szem-

pontjából az egyházi műkincsállomány az egyik legfontosabb kérdés.

A magyar egyházi műkincsvagyon a háborúban kévéssé károsult. Amennyire ez hozzávetőlegesen megállapítható, aránylag kévéssé változtatja a helyét. Elhelyezkedésének mappáján pedig éppen a fordítottját látjuk a profán tulajdonú műkincseknek: Budapesten 26 egyházi gyűjteményt tartunk nyilván, amelyben régi képek és szobrok vannak, a vidéken viszont 35-öt. A fővárosban vagy 70 műtárgy van ebben a gyűjteményi szektorban, míg a vidéken közel másfélezer. 23 fővárosi egyházi gyűjteményben 400-nál több védett iparművészeti tárgy van, míg a vidéken nyilvántartott 265 római katolikus egyházközség két és félezer védett művet birtokol. A református ecclesia valamivel több mint kétszáz lelkészsége több mint másfélezeret. A nagyobb egyházi központok általában a gazdagabbak. A legnagyobb vidéki művészeti gyűjtemény egyházi tulajdonú: az esztergomi Keresztény Múzeum.

Az egyházi műkincsállomány többé-kevésbé zárt egész és kívánatos, hogy az is maradjon. Nagy része liturgikus célú tárgy és így használatban van. Van nem használatos, sőt teljesen ismeretlen, esetleg kallódó része is. Állami és zsinati ösztönzések egyaránt mellett szólnak, hogy ezeket az utóbbiakat egyházmegyei múzeumokban kell megmenteni az elkallódástól és a közönség számára hozzáférhetővé tenni. Az egyik legna-

gyobb akadály jelenleg az erre való helynek a hiánya és a kérdésben a legutóbbi időig mutatkozó indolencia. Az előbbi több helyen az olasz „opera del’ duomo”-k intézményéhez hasonlóan lehetne leküzdeni, legalábbis részben. A székesegyházi kincstárak hazai magjához minden szempontból kiváló kisebb vagy nagyobb gyűjtemény-együtteseket kellene kiépíteni. Ezen a téren a mulasztások sajnos nagyobbak a tetteknel. Mindezideig egyedül az esztergomi egyházmegyében történt egyházi részről felmérés arról, mi van egyáltalán a vidéki egyházközségekben és eddig csak egyetlen egy hely követte a székesfehérvári, töredéknek maradt példát és épít ki egyházmegyei gyűjteményt: Veszprém. Égető feladat a jó nyilvántartás és a lehető dokumentáció felállítása, a restaurálások jobb ellenőrzése és a megfontolt gyűjtés. Az országos múzeumokhoz hasonló helyzetű Keresztény Múzeum egyházi oldalról történő fejlesztése, és állami, tudományos és részben dologi fenntartása az egyetlen magyar vidéki nemzetközi érdekű művészeti múzeum fejlődését segítené elő.

Főváros és vidék szakadékát Magyarországon nehéz lenne ma már feltölteni. A kulturális teljesítményeknek azon a terén azonban, ahol a múzeumok is helyet foglalnak, sok város elérheti s tán el is éri, hogy ne a főváros vidékének, hanem a saját vidéke fővárosának lássék és éppen egyéni voltával lényegesen járuljon hozzá egy új társadalom kulturális képéhez.

Mojzer Miklós

Der ungarische Kunstschatzbestand in der Provinz

Zwischen den beiden Weltkriegen gehörte Ungarn zu jenen Ländern, die über einen mittelmäßig reichen Bestand an Kunstschätzen verfügten. Dieser Bestand gliederte sich in drei, auch in Weltmaßstab bedeutsame öffentliche Sammlungen mit dem Sitz in Budapest, der Hauptstadt des Landes. Der bedeutendere Teil solcher Sammlungen in der Provinz war im Besitz privater Hände. Die Sammlungen der Provinzmuseen mußten eher als sehr bescheiden angesprochen werden.

Die Verheerungen des zweiten Weltkriegs schädigten die Sammlungen in der Provinz unvergleichlich stärker als jene in der Hauptstadt. Von dem, was übrig blieb, gelangte zwischen 1945–49 vieles nach der Hauptstadt und fand sodann, zusammen mit einem großen Teil der hauptstädtischen Privatsammlungen den Weg in das westliche Ausland. Bis Anfang der 50-er Jahre ging in seinem Substanzwert fast das gesamte, seit dem XVIII Jh. in den Herrschaftsschlössern und adeligen Wohnsitzen sozusagen unangetastet gebliebene Material an Kunstgegenständen verloren. Mit der Säkularisierung der geistlichen Ordensgesellschaften verschwand auch eine Reihe kleinerer und größerer Kunstsammlungen. Der Bestand der hauptstädtischen Privatsammlungen wurde durch die Deportierungen arg geschmälert und verstreute sich in der Folge. Ein Teil der Kunstschatze aus dem Besitz der untergehenden oder entmachteten Gesellschaftsklassen ging verloren und verwahrloste, ein anderer Teil gelangte in die Obhut der hauptstädtischen öffentlichen Sammlungen. Andererseits wiederum erhielten die Landessammlungen durch Kauf, Nachlaß und Donation einen sehr beträchtlichen Zuwachs. Einen wesentlichen Wendepunkt bedeutete das Gesetz Nr 13. v. J. 1949 als Grundlage für den Schutz von Baudenkmalern und Kunstobjekten in den folgenden anderthalb Jahrzehnten. Derart entstand eine ganz neue Lage,

in der die Provinzsammlungen starke Einbuße erlitten, während in der Hauptstadt straff zentralisierte Fachsammlungen entstanden.

Die Sammlung von Kunstobjekten wurde zu einer von Staats wegen betreuten Aufgabe, genauer gesagt, zum Privileg der großen Landesmuseen. Diese Neuordnung der Dinge wird charakterisiert durch enormen Preisschwund der Kunstobjekte, insgeheim betriebenes Sammeln solcher Objekte seitens Privater, wenn auch in geringerem Umfang und schließlich durch das Entstehen eines sich jeder Kontrolle entziehenden schwarzen Marktes. Die neue soziale Schichte privater Sammler machte sich sporadisch bemerkbar: Ärzte, Rechtsanwälte, seltener auch Ingenieure, zuweilen stellten sich Arbeiter als Sammler ein. Als neuerlicher und vom Gesichtspunkt des ganzen Landes sehr empfindlicher Verlust erwies sich auch die Verbringung von Kunstobjekten nach dem westlichen Ausland nach den Ereignissen des Jahres 1956.

Ebenso wie die kulturelle Bedeutung der ungarischen Provinzstädte eine starke Einbuße erlebte, verarmte auch ihr Besitz an Kunstobjekten. In der Reihe der positiv zu beurteilenden Faktoren machten sich besonders die aktive und gut aufgebaute Organisation zum Schutz ungarischer Kunstobjekte, der sich immer mehr entfaltende Inland-Fremdenverkehr sowie die Unterstellung der Provinzmuseen der Aufsicht der zuständigen Ratsbehörden bemerkbar. Im Interesse der Erhaltung und Mehrung des Landesbestandes an Kunstschätzen stehen unter den aktuellsten Aufgaben die Förderung der Sammeltätigkeit der Provinzmuseen und die Ermutigung des privaten Sammeleifers. Als wünschenswert würde sich auch ein weiterer Ausbau der Provinzzentren sowie die nachdrückliche Aneiferung zur Anlegung von Diözesanmuseen bzw. -sammlungen erweisen.

Miklós Mojzer

Trésors hongrois aux départements

La Hongrie de l'entre-deux-guerres se rangeait parmi les nations médiocrement riches en monuments artistiques, vu les trois collections publiques de sa capitale, remarquables même à l'échelle mondiale. La plupart des collections régionales appartenaient à des particuliers, les fonds artistiques des musées régionaux étaient en général très pauvres.

La guerre a détruit les objets d'art des départements dans une mesure incomparablement plus grande que ceux de la capitale. De ceux qui restaient, aux années 1945–49 beaucoup d'objets d'art arrivèrent à la capitale pour s'échapper – avec la majeure partie des collections privées de la capitale – vers l'Ouest. Au début des années 50, fut détruit presque tout le matériel artistique des châteaux et des manoirs, trésors à peine dérangés depuis le XVIIIe siècle. A la suite de la dissolution des ordres monastiques, des collections plus ou moins importantes disparurent. Les collections privées de la capitale furent décimées et dispersées par l'effet des expulsions. Une partie des objets d'art des classes disparues de l'ancien régime périt ou disparut, une autre partie passa aux collections publiques de la capitale. Les collections nationales s'enrichirent très remarquablement grâce aux achats, legs ou dons. La loi 13/1949 fit date: c'est cette loi qui porte sur la protection des monuments historiques et des oeuvres d'art. Le nouvel état des choses eut pour résultat

l'appauvrissement des départements et la formation de collections spéciales centralisées dans la capitale.

Le collectage devint affaire et tâche d'Etat, c'est-à-dire, pour préciser plus exactement, privilège des Musées nationaux. Les symptômes consécutifs sont la baisse énorme des prix des objets d'art, et, de la part des particuliers, le collectage clandestin – en mesure restreinte, généralement –, la formation du marché noir incontrôlable d'objets d'art. La nouvelle couche des collectionneurs se présentait sporadiquement: médecins, avocats, plus rarement ingénieurs, et même ouvriers quelquefois. Le fait qu'après 1956 les émigrés emportèrent vers l'Ouest beaucoup d'oeuvres d'art, constitua une nouvelle perte nationale remarquable.

L'importance culturelle des villes de campagne hongroises allait de pair avec l'appauvrissement de leur contingent d'oeuvres d'art. La protection des monuments historiques active et bien organisée, le tourisme interne qui prit son essor, et la mise des musées du pays à la disposition des conseils locaux sont facteurs favorables. Pour garder le matériel artistique, la tâche la plus urgente est de favoriser l'activité des musées de campagne pour le collectage et d'encourager les collecteurs privés. Il est désirable que les centres actuels soient développés, et que des musées, c'est-à-dire des collections diocésaines soient constitués.

Miklós Mojzer

ВЕНГЕРСКИЕ СОКРОВИЩА ИСКУССТВА В ПРОВИНЦИИ

Венгрия в период между двумя мировыми войнами была страной, занимавшей среднее место по наличию сокровищ искусства, в трех ее столичных коллекциях были и шедевры, имевшие мировое значение. Подавляющее большинство коллекций, находившихся в провинции, были частными, собрание же произведений искусства в музеях было довольно бедным.

Во время войны в провинции, по сравнению со столицей, погибло несравненно большее число произведений искусства. Остатки в 1945—49 гг. переместились в Будапешт, откуда большая часть вместе с частными коллекциями убыла из страны на запад. Так, к началу 50-х годов почти полностью погибли до этого почти нетронутые собрания культурных ценностей XVIII века во дворцах и куриях. С роспуском монашеских орденов исчезли более или менее крупные коллекции. Столичные частные собрания погибли и разбазарились во время выселений. Часть произведений искусства, находившаяся во владении исчезающего господствующего класса, исчезла и погибла, другая часть попала в столичные музеи.

Теперь государственные собрания значительно увеличились благодаря покупкам, завещаниям и дотациям.

Несомненно положительным фактом является закон № 1949/13, опирающийся на полуторастолений опыт по охране произведений искусства.

Сложившаяся обстановка очень обеднила провинцию и сконцентрировала произведения искусства в централизованные коллекции.

Собирание произведений искусства стало государственным делом, привилегией музеев. Характерным явлением стало резкое снижение цен на произведения искусства, тайное — в основном в небольших масштабах — частное коллекционирование и возникновение неконтролируемого черного рынка. Появились новые слои коллекционеров: врачи, адвокаты, реже инженеры, иногда даже и рабочие. Новой и значительной потерей был вывоз произведений искусства убежавшими за границу после 1956-го года.

При большом культурном значении венгерских провинциальных городов собрание сокровищ искусств в них очень бедное.

Среди положительных факторов большое значение имеет активная и хорошо организованная защита произведений искусств в Венгрии, развивающийся иностранный туризм и переход местных музеев под ведомство советов. Самой актуальной задачей в целях сохранения отечественных собраний произведений искусств должна стать помощь местным музеям по приобретению и поддержке частных коллекционеров. Желательно расширение существующих центров и ускорение организации комитатских церковных музеев.

Миклош Мойзер